

ΕΛΛΗΝΕΣ Η ΡΩΜΙΟΙ;*

Φίλε κύριε Συντάκτα,

Σας παρακαλῶ νὰ φιλοξενήσετε εἰς τὰς στήλας σας ὀλίγας προχείρους παρατηρήσεις μου περὶ τῆς γνώμης, τὴν ὁποίαν εἰς τὸ χθεσινὸν φύλλον τοῦ Ἑσπερίου ἀναπτύσσει ὁ κ. Παλαμᾶς ὑποστηρίζων ὅτι ὁ ἀκραιφνῶς δημώδης τύπος τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν ὀνόματος εἶναι Ρωμιὸς καὶ ἔνεκα τούτου προτιμητέος τοῦ δυσκινήτου ὀνόματος Ἑλλήν, ὅπερ θεωρεῖ ὡς δημιουργημα τῆς ἐπισήμου γλώσσης. Ἡ συζήτησις, ἂν καὶ συζήτησις περὶ λέξεων, ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ θεωρηθῇ ὡς κενόσπουδός τις ματαιολογία, διότι οὐδαμῶς εἶναι ἀδιάφορος ἡ γνώσις τοῦ ἀληθοῦς ἡμῶν ἔθνικοῦ ὀνόματος καὶ ἡ ἐξέτασις περὶ τῆς μεταβολῆς αὐτοῦ, ἂν τὸ εἴη ἐπὶ μὲν μικρολόγου ζήλου πρὸς τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα, ζήλου παρασιδῶντος καὶ διαστρέφοντος τὴν ἔθνικὴν συνείδησιν καὶ εἰς ἀπολαυστικὰς μεροσώφους προσβιβαζόντας τὸν κ. Παλαμᾶς πιστεύει ὅτι ὁ Ἑλλήν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἐπαύσατο ὁ Ἑλλᾶς τὸν Θούριόν του, καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἀκόμη, ἐκάλει καὶ καλεῖ ἑαυτὸν Ρωμιόν. Ἐπικαλεῖται δὲ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου στίχους μεσαιωνικῶν ποιημάτων καὶ τινων δημοτικῶν ᾠσμάτων, καθὼς καὶ τοὺς λόγους δύο πρωταθλητῶν τῶν πρὸς τοὺς Τούρκους ἀγώνων, τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη, ὧν ὁ τελευταῖος εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του ἔχει τὴν φράσιν αἱ Τούρκοι καὶ οἱ Ρωμαῖοι. Θὰ ἴδωμεν ὅτι ταῦτα οὐδὲν μαρτυροῦσιν· ἐν παρόδῳ δὲ παρατηροῦμεν ὅτι, ἂν ὁ Κολοκοτρώνης ὀνομάζει ᾠ-αξ τοὺς ὁμοεθνεῖς τοῦ Ρωμαίου, χιλιάκις ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ τοὺς ὀνομάζει Ἑλληνας· οἷον δὴ ποτε σελίδα τῶν Ἀπομνημονευμάτων του καὶ ἂν ἀνοίξῃς. Θὰ ἴδῃς πολλάκις ἐπαλαμβανόμενον τὸ ὄνομα τοῦτο.

Ἄλλ' οὐδεμίᾳ ὑπῆρχε χρεῖα μαρτυριῶν πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐκάλουν ἑαυτοὺς καὶ Ρωμιούς· οὐδεὶς ἠμφισβήτησέ ποτε τὸ πρᾶγμα. Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι τοῦτο· ἀλλὰ συνηγορῶν ὑπὲρ τοῦ κ. Ἑφταλιώτη, προκρίναντος νὰ ἐπιγράψῃ τὸ βιβλίον του Ἱστορίαν τῆς Ρωμιοσύνης καὶ ὄχι Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὥφειλε ν' ἀποδείξῃ πρῶτον μὲν ὅτι ἡ ἰδρύσις τοῦ βυζαντινοῦ κράτους διέκοψε πάντα δεσμὸν συνέχοντα τὸν Ἑλ-

*) Ἐξημοσιεύθη ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ἀγωνί» τοῦ 1901 καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ.

ληνα τοῦ παλαιοῦ κόσμου πρὸς τὸν ὑπήκοον τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων "Ελληνα, τὸν γενόμενον Ρωμῆιον πολίτην· εἴτετα δέ, διὰ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς ἐπανάστασεως τοῦ 1821 εἶχεν ἐξαλειφθῇ ἐκ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τὸ ὄνομα τοῦ "Ελληνοῦ ἀντικαταστάθην διὰ τοῦ Ρωμιοῦ· εἶναι τοῦτο ἀληθές ; Ἐν τούτῳ ἔγκειται τὸ ζήτημα.

"Οτε τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἀπόλειψιν τῶν δεσμῶν τῆς μακραίωνος δουλείας συνήλθον οἱ πληρεξούσιοι πασῶν των ἑλληνικῶν χωρῶν εἰς τὴν Ἐπίδαυρον τὴν 1 Ἰανουαρίου 1822 διὰ νὰ κηρύξωσι τὴν ἐλευθέρωσιν τοῦ ἔθνους καὶ συντάξωσι τὴν πολιτείαν αὐτοῦ, ἑλληνικὴν τὸ ὀνόμασαν : «Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος—κηρύττει σήμερον διὰ τῶν νομίμων παραστατῶν του, εἰς Ἑθνικὴν συνηγμένων συνέλευσιν, ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξίν καὶ ἀνεξαρτησίαν». Καὶ ἐν τῷ προσωρινῷ πολιτεύματι τῆς Ἑλλάδος ἡ συνέλευσις ἐκείνη Ἑλληνικὴν ὀνόματε τὴν ἐπικράτειαν, ἑλληνικὴν τὴν διοίκησιν καὶ ἀνεγνώρισεν ὡς Ἑλληνας πάντας τοὺς εἰς Χριστὸν πιστεύοντας αὐτόχθονας κατοίκους τῆς Ἐπικρατείας. Καὶ δὲν ἦτο αὕτη ἡ πρώτη πράξις τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων, δι' ἧς ἀνεγνώριζετο τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα τοῦ ἔθνους. Ἦδη ἐκ τοῦ ἀρχαιτέρου τῆς Καλαμάτας τὴν 28 Μαρτίου τοῦ 1821 ὁ Πετρόμπεης Μαυρομάτης ἐν τῇ προκηρύξει του πρὸς τὰ χριστιανικὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης, ἀκήρυξε τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων. Καὶ πρὸς αὐτοῦ ἐξ Ἰασιου ἡ Ἀρμενική ἐψηλάφη, προσελάλει δὲ τῶν προκηρύξεων του τοὺς μεγάλους ὄχλους Ἑλλήνας νὰ σπεύσωσι πρὸς ἐλευθέρωσιν τῆς πατρίδος των. ἐξέφραζεν δὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι οὐδεμία ἑλληνικὴ καρδία θὰ μείνῃ ἀδιάφορος καὶ ἀχρυστὴ εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος. Καὶ καθ' ὅλον ἐν γένει τὸν ἄγῳνα, ὁσῶκις ἐπισήμως ὠμίλουν ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους, ὀνόμαζον Ἑλλάδα τὴν πατρίδα των καὶ Ἑλληνας τοὺς ὁμοεθνεῖς. «Ἡ παντελής ἀπελπισία, ἀποτελέσμας τοῦ σκληροτάτου ζυγοῦ τῆς Ὄθωμανικῆς τυραννίας, ἔδωκεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων τὰ ὅπλα», ἐκήρυσσεν ἐκ Μεσολογγίου κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1821 ἡ γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν μῆνα ἐξ Ἀμφίσσης ἡ γερουσία τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐδεδαίου, ὅτι «ἡ Ἑλλάς ἔλαβε τὰ ὅπλα, διὰ νὰ ἀγοράσῃ μὲ τὴν τιμὴν τοῦ αἵματός της τὴν πολύτιμον ἀνεξαρτησίαν της»· ἐν τῷ πρώτῳ δὲ ἄρθρῳ τῆς Νομικῆς διατάξεως ὄριζεν ὅτι «ὅσοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος πιστεύουσιν εἰς Χριστὸν εἶναι Ἑλληνες».

Δὲν εἶναι ταῦτα τυχαῖα συμπτώματα οὐδὲ δύνανται ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν ἐπήρειαν φιλαρχαίων λογίων, εἰς μόνον τὸ παρελθὸν ἀποδλεπόντων, τυφλωτόντων δὲ περὶ τὸ παρόν· ἀλλ' εἶναι ἡ ὁμόφωνος φωνὴ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, ἥτις ἐλευθέρᾳ παντὸς δεσμοῦ ἀνακηρύσσει διαπρυσίως ὅτι ἦλθεν εἰς ἐπίγνωσιν ἑαυτῆς καὶ συναισθάνεται ὅποια καθήκοντα ἐπιβάλλει εἰς τὸ ἔθνος ἡ μακρὰ καὶ ἐνδοξος ἱστορία του· καὶ φαίνεται μᾶλλον ὥς τις ἀπήχησις τῶν λόγων, οὔς ὁ ἡρωϊκὸς πρόμαχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ

τελευταίος βασιλεὺς αὐτῆς εἶπε τὴν παρὰμονὴν τῆς ἀλώσεως πρὸς τοὺς προκρίτους τοῦ ἔθνους ἀποκαλῶν αὐτοὺς ἀπογόνους Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων (Φραντζῆς Γ', 6 σ. 275), τὴν δὲ πόλιν, ὑπὲρ ἧς ὁ ἀγὼν, «καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν πάντων τῶν Ἑλλήνων» (αὐτ. σ. 276).

Διότι τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος οὐδέποτε ἐλησμόνησε τὴν καταγωγὴν του οὐδ' ἐξέλιπέ ποτε κατὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας τοὺς διαρρέυσαντας ἀπὸ τῆς δούσεως τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ μέχρι τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τὸ ὄνομα Ἑλλην. Ἐπεκράτησαν μὲν ὡς ὀνόματα τοῦ ἔθνους ἄλλα ἐπέσκακτα καὶ μάλιστα τὸ τῶν Ρωμαίων· ἀλλ' ὁσάκις ἡ ἀνάγκη ἢ τὴν ἀντικατάστασιν ταύτην ἐπιδαλοῦσα παρήρχετο, ἐπανήρχετο καὶ τὸ παλαιὸν ἐθνικὸν ὄνομα. Τρία δ' ἦσαν κυρίως τὰ αἷτια, ὧν ἕνεκα ἐπὶ μακρὸν προεκρίνετο τοῦτου τὸ τῶν Ρωμαίων ὄνομα. Ἡ ἀποδοκιμασία καὶ προπηλάκισις τοῦ ὀνόματος τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ πατέρων τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, ἡ ἐγκατάστασις τῆς ἑδρας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἐν Κωνσταντινουπόλει· καὶ τρίτον ἡ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συμφέροντος τοῦ ἔθνους ἐπιβεβλημένη ἀνάγκη τῆς διατηρήσεως τοῦ ὀνόματος τῶν Ρωμαίων ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς διατήρησιν καὶ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Πατριάρχου ἐπὶ τῶν ὑπηκόων ποτὲ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἔθνων.

Εἶναι δὲ ὁμοίως θαυμαστὸν πᾶσι τὰς ἐξηλείφθη παντελῶς τὸ ἐλληνικὸν ὄνομα, ἀλλὰ τοῦναντίον διετηρήθη ἐνλικαύσας καταπαλαῖσαν ἀντιθέτους δυνάμεις. Ἀφ' ἧς ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ἐγράψε τὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων λόγον του, τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων ἀντιμαρτύρετο καὶ κατεχλευάζετο καὶ ἀπὸ τοῦ ἁμῶντος καὶ ἐν ἐκκλησιαστικαῖς συγγραμμάσι, συνώνυμον γινόμενον τοῦ εἰδωολάτρου ἢ αἰρετικοῦ, ὅθεν προσετίθετο ἐνίοτε πρὸς δυσφημίαν καὶ εἰς ἄλλα ἐθνικὰ ὀνόματα. Ὁ περὶ τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος ζήσας ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς Θεοδώρητος ὁ Κύρρου Ἑλληνας ὀνομάζει οὐ μόνον τοὺς Ἑλληνας τὸ γένος, τοὺς ἐμμένοντας εἰς τὴν ἐθνικὴν των θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ πάντα μὴ πιστεύοντα τὴν ἀληθῆ πίστιν· οὕτω π. χ. τοὺς ἱερεῖς τοῦ Βάαλ ἀποκαλεῖ ἱερεῖς τῶν Ἑλλήνων (Ἀποκρίσεις 96 σ. 89). Ὁ δὲ κατὰ τὸν ἑξῆς αἰῶνα ζήσας Ἰωάννης ὁ Μόσχος λέγει πού «Σαρακηνός τις Ἑλλην» (Λειμωνάριον 133).

Οὐδεὶς λοιπὸν τῶν ἐκχριστιανισθέντων Ἑλλήνων ἐτόλμα νὰ φέρῃ τὸ καταδεδικασμένον ὄνομα ἐκ φόβου μὴ ἐπισύρῃ καθ' ἑαυτοῦ τὰς ἀράς τῆς ἐκκλησίας. Καὶ συνέβη κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς κατισχύσεως ἐν τῇ κράτει τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ὅτε ἀκόμη τὸ ὄνομα τῶν Ρωμαίων δὲν εἶχε διαδοθῇ ὡς ἐθνικὸν τῶν ὑπηκόων τοῦ ἀρτιπαγοῦς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ρωμαϊκοῦ κράτους, νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς κοινὴν χρῆσιν παλαιὰ καὶ λησμονημένα ἐθνικὰ τῶν Ἑλλήνων ὀνόματα. Ἐκτοτε πιθανῶς ἐκλήθησαν Ἑλλαδικοί, δι' ἐπιθέτου δηλ. εὐρισκομένου καὶ παρὰ τῷ φιλοσόφῳ τοῦ 7'

αἰῶνος π.Χ. Ξενοφάνει, οἱ κάτοικοι τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Μείζονα δ' ἴσως ἔλαβε διάδοσιν καὶ τὸ παλαιότατον τῶν Ἑλλήνων ὄνομα *Γραικός*, πλεονεκτοῦν κατὰ τοῦτο τῶν ἄλλων, ὅτι δι' αὐτοῦ ἐδήλουν τοὺς Ἑλληνας καὶ οἱ λαοὶ τῆς δύσεως. Ὁ ἱστορικός Πρίσκος (σ. 190 ἐκδ. Βόννης) διηγεῖται, ὅτι κατὰ τὴν πρὸς τὸν Ἀττίλαν πρεσβείαν τῶν Ρωμαίων (τῷ 448) συνήντησέ τινα, ὃν ἐξέλαθεν ὡς βάρβαρον ἐκ τοῦ ἐνδύματος, προσαγορεύσαντα αὐτὸν «ἐλληνικῇ φωνῇ»· ἐπειδὴ δ' ἠπόρησεν ὅτι ἐλληνίζει Σκύθης ἀνὴρ, τὸν ἠρώτησε τίς εἶναι· ἀπεκρίθη δ' ἐκεῖνος ὅτι εἶναι «Γραικός τὸ γένος».

Ἡ ὁργάνωσις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ὡς ρωμαϊκοῦ, ἡ διατήρησις ἐν αὐτῷ τῶν διοικητικῶν παραδόσεων τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἡ προσηγορία τῶν Ῥωμαίων, ἣν ἔφερον οἱ ὑπήκοοι, συνετέλεσαν βεβαίως ὑπὲρ πᾶν ἄλλο εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ ὀνόματος τούτου εἰς τοὺς Ἑλληνας. Καίτοι δὲ ἤδη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Δ' αἰῶνος τὰ πάντα σχεδὸν ἦσαν ἐλληνικά εἰς τὸ κράτος ἐκεῖνο καὶ ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου ὁλοσχερῶς ἐξελληνίσθη, διετηρήθησαν ὁμως τὰ πλεῖστα τῶν ρωμαϊκῶν πολιτικῶν ὀνομάτων, καὶ αὐτοκράτορες καὶ ἀνώτατοι ἄρχοντες προσέκειντο εἰς τὸν ρωμαϊκὸν χαρακτῆρα τοῦ κράτους νομίζοντες ὅτι προσδίδεται οὕτω μείζων λαμπρότης εἰς αὐτὸ διὰ τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ μέγεθος τῆς ρωμαϊκῆς κοσμοκρατορίας. Ἄν καὶ ἐπιμελῶς ἀπέφυγον πᾶν τὸ ὑπεμφαίνον τὴν συντελεσθεῖσαν μεταβολήν, ὅχι σπανίως, ὡς ἐκ τῶν παραδείκτων ὀλίγων μαρτυριῶν συνάγεται, ὑποβόλουν ἐκ τῶν λόγων των, ὅτι οἱ Ἕλληνες τὸ γένος ὑπὴκοαι διετήρουν τὸ παλαιὸν ἐθνικὸν ὄνομά των. Ὅλίγα παραδείγματα ἄρκουν εἰς ἀπόδειξιν τούτου. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ὅστις κατὰ κόσμον κάμνει χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἑλλήνος εἰς τὴν σημασίαν τοῦ εἰδωλολάτρου καὶ ρωμαϊκὸν ὀνομάζει τὸ κράτος του καὶ Ρωμαίους τοὺς ὑπηκόους του, ἐν τῷ πρὸς τὸν υἱὸν Ρωμανὸν συντάγματι (κεφ. 49 σ. 217) ἀποκαλεῖ Γραικοὺς τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ Ἑλληνας· ὅπερ δεικνύει ὅτι δὲν εἶχεν ἐπικρατήσῃ τὸ ὄνομα τῶν Ρωμαίων ἐν Πελοποννήσῳ, ἢ ὅτι ἦτο ἀναγκαία ἡ διάκρισις τῶν ἀλλοφύλων ἐποίκων ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ γένος. Ἐν δὲ κεφ. 50 σ. 224 διαλαμβάνων περὶ τῶν κατοίκων τῆς Μάνης παρατηρεῖ ὅτι οὗτοι κατάγονται «ἐκ τῶν παλαιότερων *Ρωμαίων*» καὶ ὅτι «μέχρι τοῦ νῦν παρὰ τῶν ἐν τοπίῳ *Ἕλληνες* προσαγορεύονται»· τοῦτο σαφῶς δεικνύει ὅτι οἱ Μανιάται οὐδέποτε ἀπέβαλον τὸ παλαιὸν ἐθνικὸν ὄνομα αὐτῶν, παράλογος δὲ αὐτόχρημα εἶναι ἡ ἐξήγησις τοῦ πράγματος παρὰ τῷ Πορφυρογεννήτῳ· «διὰ τὸ ἐν τοῖς προπαλαίσις χρόνοις εἰδωλολάτραι εἶναι καὶ προσκυνητὰς τῶν εἰδώλων κατὰ τοὺς παλαιοὺς Ἑλληνας».

Ἡ βασιλόπαις ἱστοριογράφος Ἀννα ἡ Κομνηνή, ἐκθέτουσα ὁπόσον συνετέλεσεν εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς παιδείας παιδευτήριόν τι ἐν Κωνσταντινουπόλει, κτίσμα τοῦ πατρὸς της Ἀλεξίου, λέγει: «καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἐνταῦθα — καὶ τὸν ἀγράμματον Ἕλληνα ὀρθῶς ἐλληνίζοντα».

Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, ὅστις φαίνεται ὡσεὶ ἐπιζητῶν διὰ στερροτέρας ἐμμονῆς εἰς τὰς ρωμαϊκὰς παραδόσεις νὰ προσδώσῃ μείζον κύρος εἰς τὴν ἀσκητῇ καὶ ἀδέδαιον βασιλείαν του, καὶ Ρωμαίων κράτος πανταχοῦ τῆς Ἱστορίας του καλεῖ τὸ κράτος αὐτοῦ καὶ Ρωμαίους τοὺς ὑπηκόους καὶ τὰ παραδείγματα, ἅτινα εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ πρὸς τοὺς στρατιώτας φέρει, παραλαμβάνει ἐκ τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας· αὐτὸς οὗτος δὲ φιλορώμιος αὐτοκράτωρ πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν ἄλλων λαῶν, τῶν βαρβάρων, Ἕλληνας καλεῖ τοὺς ἐλληνικοῦ γένους: «οὐκ ἐξ Ἑλλήνων μόνον τῶν αὐτόθι κατοικούντων, ἀλλὰ καὶ τῶν προσείκων βαρβάρων» (Β', 20 σ. 423). «καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους» (αὐτ. Γ', 9 σ. 28). ἐν προσφωνήσει δὲ πρὸς τοὺς στρατιώτας: «Ἄνδρες Ρωμαῖοι, μᾶλλον δὲ καὶ Ἕλληνες καὶ βαρβάροι πάντες». Πρὸς τοῦτον γράφων ὁ Σουλτᾶνος τῆς Αἰγύπτου (τῇ 1348) προσαγορεύει αὐτὸν σπάθην τῶν Μακεδόνων καὶ βασιλέα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων ὑπ' αὐτὸν ἔθνων, ἀλλ' ὅχι βασιλέα Ρωμαίων (Καντακουζην. Δ', 14 1. 94).

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων καὶ τὰς βδελυρὰς κακουργίας αὐτῶν τὸ ὄνομα τῶν Ρωμαίων, μισητὸν γενόμενον, φαίνεται παραγκωνιζόμενον, παρέρχεται δὲ καὶ μετὰ πολλῆς ἀγάπης ἀναφέρεται τὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἱστορὸς τῆς ἄλωσης Νικήτας ὁ Χωνιάτης (σ. 767, 768 Βόνη) ἀποσιωπεῖται ἐν ἀναφέρῃ τῶν πολεμικῶν πράξεων τῶν βαρβάρων τῆς Δύσεως καὶ τῶν ἀπὸ αὐτῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων: «οὐκ ἔσχιμην» λέγει, «τὰ βαρβαρικάς, οὐδ' ἐσοίμην παρπύμπων τοῖς ἔπειτα πράξεσι πολεμικῶν, ἐν αἷς μὴ κτείνω Ἕλληνας ... πῶς ἂν εἶην ἐγὼ τὸ βέλτιστον χρῆμα, τὴν ἱστορίαν, καὶ κάλλιστον εὖρημα τῶν Ἑλλήνων βαρβαρικάς καθ' Ἑλλήνων πράξεσι χαριζόμενος;»

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας Ἰωάννης ὁ Βατάτσης ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Πάπαν Γρηγόριον τὸν Θ', τῇ 1237, ἀνομολογεῖ ἀπροκαλύπτως τὴν ἐλληνικὴν καταγωγὴν του: «ἐν τῷ γένει τῶν Ἑλλήνων ἡμῶν ἡ σοφία βασιλεύει, καί, ὡς ἐκ πηγῆς, ἐκ ταύτης πανταχοῦ ῥανίδες ἀνέδλυσαν» (Ἀθήναιον τ. Α' σ. 393). οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μονονουχὶ σύμπαντας τοὺς μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν μέγαν βασιλεύσαντας ἀνακηρύσσει Ἕλληνας: «τῶν ἀρξάντων μετ' ἐκεῖνον ἐκ τοῦ ἡμετέρου γένους... Αὐτίκα οἱ τῆς βασιλείας μου γενάρχαι, οἱ ἀπὸ τοῦ γένους τῶν Δουκῶν τε καὶ Κομνηνῶν, ἵνα μὴ τοὺς ἐτέρους λέγω, τοὺς ἀπὸ γενῶν ἐλληνικῶν ἀρξάντας» (αὐτ. σ. 374).

Ὅτε ἐν Νικαίᾳ ἐπανίδρυσεν τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν Θεόδωρος ὁ Λάσκαρης, ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι κατέστησεν ἄλλο αὐτοτελὲς ἐλληνικὸν κράτος Μιχαὴλ Α' ὁ Ἀγγελος· τοῦτο δὲ ὠνόμασε δεσποτᾶτον τῆς Ἑλλάδος ἢ τῆς Ἠπείρου.

Ἐνῷ δὲ οἱ ἀνώτατοι ἄρχοντες ἀνύψουν καὶ αὐθις εἰς περιωπὴν τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων, οἱ λόγιοι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπολειφθῶσιν αὐτῶν.

Ἀπὸ τοῦ ἁμδωνος τῆς ἐκκλησίας ὁ ἐλληνομαθέστατος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, ὁ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν ὑπομνηματιστής, κηρύσσει ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἰς δύο διακρίνονται κατηγορίας: «εἰς τε τὸν καθ' ἡμᾶς Ἕλληνα καὶ εἰς βάρβαρον» (Λόγος προεισόδιος τῆς ἀγ. Τεσσαρακοστῆς τ. 135 σ. 708 Migne). Ἄλλος δὲ θεολόγος, ὁ Θεσσαλονικεὺς Νικόλαος ὁ Καβάσιλας (ἀποθανὼν τῷ 1371), ἐν ἐγκωμίῳ εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον καλεῖ διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν τοὺς Ἕλληνας: «Τῶν νῦν ἀπανταχοῦ τῆς ἡμετέρας Ἑλλήνων» (Θ. Ἰωάννου, Μνημεῖα ἀγιολογικά σ. 70)· ἐπαινεῖ δὲ τὴν Θεσσαλονίκην, ὅτι «τοὺς Ἑλλήνων ἔσωσε νόμους» (αὐτ.)· περὶ τῶν γονέων τοῦ ἁγίου Δημητρίου λέγει, ὅτι τῷ μὲν γένει ἦσαν Μακεδόνων κράτιστοι, τῇ δὲ χρηστότητι καὶ πάντων Ἑλλήνων (αὐτ. σ. 71)· περὶ δὲ τοῦ ἁγίου λέγει, ὅτι ἐκόσμησε τὴν Ἑλλάδα ταῖς ἐκ βαρβάρων νίκαις (αὐτ. σ. 94).

Ἐπίσης διακρίνει τοὺς Ἕλληνας τῶν βαρβάρων καὶ ὁ τὰ τῶν Λατίνων φρονῶν Ἕλλην Βησαρίων ἐν ὑπομνήματι πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν Παλαιολόγον, δεσπότην ὄντα τότε τῆς Πελοποννήσου, καὶ ὑπομινῆσκει αὐτὸν ἐνδοξα παραδείγματα τῆς πατρίου ἱστορίας.

Ὁ Νικηφόρος ὁ Γρηγοράς λέγει περὶ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Κυπρίου (1282): «διαδόχτος ἐν ταῖς τότε γενόμεναις Ἑλλησι» (Γ', σ. 118). Καὶ αὐτὸς δὲ καὶ οἱ πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέφοντες πολλαχοῦ καλοῦσιν Ἕλληνας τοὺς Ἕλληνας τὸ γένος ὑπηκόου τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους (I', 12 σ. 478 τ. Α' πθ' ἡ').

Ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος προσφώνει τὸν βασιλέα Ἰωάννην τὸν Ε' Παλαιολόγον: «ὦ τῆς Ἑλλάδος ἡλίου βασιλεῦ» (Σάθα Monuments τ. 1 σ. XII).

Ὁ Λαόνικος Χαλκοκονδύλης περὶ Ἑλλήνων καὶ Ἑλλάδος ὁμιλεῖ πάντοτε, οὐδαμοῦ δὲ τῆς ἱστορίας του ἀναφέρει Ρωμαίους καὶ ρωμαϊκὸν κράτος.

Χρησμός τις ἐν χειρογράφῳ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος σύμπασαν τὴν αὐτοκρατορίαν καλεῖ χώραν τῶν Ἑλλήνων (Vassilieu Anecdota graeco-byzantina σ. 48.)

Κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ὁ καὶ τὴν παιδείαν καὶ τὸ φρόνημα ἐλληνικώτατος Πλήθων ἐν ὑπομνήματι περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πραγμάτων πρὸς τὸν βασιλέα Μανουήλ τὸν Παλαιολόγον διακηρύσσει τὴν ἐλληνικὴν καταγωγὴν τῶν ὑπηκόων του: «Ἐσμέν γὰρ οὖν, ὧν ἡγεσθε καὶ βασιλεύετε, Ἕλληνες τὸ γένος, ὡς ἢ τε φωνὴ καὶ ἢ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ» ὑποδεικνύων δ' ὅτι ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ προσεχὴς αὐτῇ γῆ καὶ αἱ περιχέμεναι νῆσοι ἦσαν ἀεὶποτε ἡ οἰκαιοτάτη χώρα εἰς τοὺς Ἕλληνας εὐγλώττως ὑποστηρίζει τὴν γνησιότητα τῆς καταγωγῆς τῶν κατοίκων καὶ ἐξυμνεῖ ἔπειτα τὴν εὐχλειαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν Ἑλλή-

νων : «Ταύτην γάρ ὁ γὰρ φαίνονται τὴν χώραν Ἑλληνας αἰεὶ οἰκοῦντες, οἱ αὐτοὶ ἐξότου περ ἄνθρωποι διαμνημονεύουσιν, οὐδένων ἄλλων προενωκη-
κότων· οὐδὲ ἐπήλυδες κατασχόντες ἄλλους τε ἐκβαλόντες, καὶ αὐτοὶ ἅψ'
ἐτέρων τὸ αὐτὸ ἔστιν ὅτε πεπονθότες· ἀλλ' Ἑλληνας τὴν δὲ τὴν χώραν
τοῦναντίον αὐτοὶ γε αἰεὶ φαίνονται κατέχοντες, οὔτε ταύτην ἐκλιπόντες».

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἡ ἐκ-
κλησία ἔκρινε συμφορωτάτην εἰς τὸ ἔθνος τὴν ὀνομασίαν τῶν Ρωμαίων, καὶ
εὐλόγως. Ὁ κατακτητὴς ἀνεγνώρισε τὸν Πατριάρχην ὡς Πατριάρχην τῶν
Ρωμαίων (Ροῦμ πατριγκί) καὶ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ ὑπήγαγε σύμ-
παντας τοὺς Ρωμίους (Ροῦμ μιλέτι)· ὡς τοιοῦτοι δ' ἐθεωροῦντο πάντες
οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ οἱ ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων πρότερον ὑπα-
γόμενοι. Οὕτω δ' ἡ ἐξουσία τοῦ ἐλληνικοῦ πατριαρχείου ἐπεξετάθη ἐπὶ πάν-
των τῶν λαῶν, τῶν ὑποτελῶν εἰς τὸ ἀνατολικὸν ρωμαϊκὸν κράτος κατὰ τοὺς
χρόνους τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ πλεόν καὶ ἐπὶ λαῶν ὀρθοδόξων, οὐδέποτε
μὲν εἰς τὸ κράτος ἐκείνο ὑποταχθέντων, ἀλλ' ὑποδουλωθέντων ὑπὸ τῶν Τούρ-
κων. Μόνοι συνεκτικοὶ δεσμοὶ τῶν λαῶν τούτων ἦσαν ἡ κοινὴ πίστις καὶ τὸ
κοινὸν ὄνομα, ἄφρων δὲ θὰ ἦτο ἡ διάκρισις τοῦ ἐτέρου τῶν δεσμῶν τούτων.
Ἀλλ' ὅσάκις ἦτο χρεῖα νὰ διακριθῶν ἡ ἀλλόγλωσσοι τῶν ἐλληνογλώσ-
σων, Ἑλληνας ἐκάλεν τοὺς καὶ ἡ ἐκκλησία. Ὁ πρῶτος μετὰ τὴν ἄλω-
σιν οἰκουμένης πατριάρχης Γεηνάδιος ὁ Σχολάριος ἔγραφεν : ἡ «πατρίς
ἡμῶν Ἑλλάς» καὶ «πάντων τῶν ἐν τῇ κλήματι τῷδε (Κωνσταντινουπό-
λεως) Ἑλλήνων» (παρὰ Σάθα Monuments grecs τ. IV σ. VII). Φιλό-
πατρις ἡπειρώτης ἀρχιερεὺς, ὁ Ματθαῖος Μυραίων, τῷ 1618 ἐν Ἱστορίᾳ
τῶν κατὰ τὴν Οὐκροβλάχιαν στ. 415 κέ. καλεῖ μὲν Ρωμαίους τοὺς ἐν Βλα-
χίᾳ Ἑλληνας, ἀλλὰ τῶν Ἑλλήνων ἀπογόνους αὐτοὺς θεωρεῖ προσθέτων
ὅτι εἶναι γένος ἅγιον, ἀπὸ ὅλους τιμώμενον, ὅπ' ἐγέμισαν τὸν κόσμον με-
σοφίαν, με γράμματα, με ἄρματα καὶ με θεολογίαν. Ὁ αὐτὸς ἱεράρχης τὸ
ἐλληνικὸν ἔθνος ἀποκαλεῖ ὅτε μὲν «γένος τῶν Ῥωμαίων» (στ. 2359), ὅτε
δὲ «γένος τῶν Ἑλλήνων» ἐξαπλώσαν τὴν σοφίαν καὶ τὰ γράμματα ἅπαντα-
χοῦ τῆς οἰκουμένης (στ. 2361)· ὅτε δὲ Γραικοὺς λέγει τοὺς Ἑλληνας
(στ. 2554).

Ἡ χρῆσις τοῦ ὀνόματος Γραικὸς ὑπὸ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων
προήρχετο ἐξ ἄλλου λόγου, τῆς ἀνάγκης διακρίσεως τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλή-
νων ἀπὸ τῶν λατινοδόξων ὁπαδῶν τοῦ Πάπα Ρώμης. Οὕτως ὀνομάζει τοὺς
ὑπ' αὐτὸν χριστιανούς ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας ὁ Β' ἐν γράμματι πρὸς τὸν
πάπαν Ρώμης καὶ ἐν ἐτέρῳ πρὸς τὸν Φιλαδελφείας μητροπολίτην. Οὕτω
κατὰ τὰ τέλη τοῦ III' αἰῶνος καὶ Εὐγένιος ὁ Βούλγαρης ἐν ἱστορικῷ ἐκ-
κλησιαστικῷ συγγράμματι ἀναφέρων καὶ τὸν λόγον τῆς τοιαύτης χρήσεως·
ὅτι δηλ. ἀποφεύγει «τὸ μὲν Ἑλληνας διὰ τὴν ἔμφασιν τῆς εἰδωλοθηρητικῆς,
τὸ δὲ Ρωμαῖοι πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν Ρωμάνων».

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως πάντες οἱ ἐν τῇ ξένῃ λόγιοι Ἕλληνας ὠνόμαζον Ἕλληνας τοὺς δημοεθνεῖς τῶν. Καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις δὲν ἦτο ἀσυνήθης ἡ χρῆσις τοῦ ὀνόματος τούτου. Ἐν τῷ προλόγῳ τῶν διδασκῶν τοῦ Ἀλεξίου Παρτούρου (ἐν Ἑνετ. 1560), συντεταγμένῳ ὑπὸ Θεωνᾶ ἐξάρχου τοῦ πατριάρχου, ὑστερον δὲ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, φέρεται ἡ φράσις: «τὸ ἡμέτερον Ἑλλήνων γένος, τὸ τῶν Χριστιανῶν δηλαδή». Ἡ ἱστορία τοῦ Νεκταρίου (1677) φέρει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ αὐτῆς: «συντεθεῖσα εἰς κοινὴν γλῶσσαν— διὰ τὰ ἀκούεται ἀπὸ κάθε ἀνθρώπου Ἕλληνα».

Θὰ ἐμήκυνον ἄνευ ἀνάγκης τὸν λόγον παραθέτων καὶ ἄλλα παραδείγματα. Ἀλλ' ἀσύγγνωστος θὰ ἦτο ἡ παράλειψις τῆς γνώμης τοῦ ἱερομονάχου Διονυσίου Πύρρου, ὅστις ἐν ἀρχῇ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μετὰ πολλῆς ὀρθοφροσύνης ἀποφαίνεται περὶ τοῦ προσήκοντος ἐθνικοῦ ὀνόματος (Χειραγωγία τῶν παιδῶν. Ἑνετ. 1810): «Ἐρώτ. Πῶς πρέπει νὰ ὀνομαζώμεθα ἡμεῖς, Ἕλληνες ἢ Ρωμαῖοι; — Ἀπόκρ. Ποτὲ νὰ μὴ θελήσητε νὰ ὀνομάζεσθε Ρωμαῖοι, ἀλλὰ Ἕλληνες, διότι οἱ Ρωμαῖοι ἦγουν οἱ Ρωμαῖοι, ἐδαρδάρωσαν καὶ ἠφάνισαν τὴν Ἑλλάδα, τὴν πατρίδα μας καὶ ἂν τινὰς νέος ἔχῃ ὄνομα ἢ ρωμαϊκὸν ἢ ἰβηρικὸν ἢ ρωσικὸν ἢ ἀραβικὸν πρέπει εὐθὺς νὰ τὸ ἀλλάξῃ, καὶ νὰ ἐκκαλεῖται μὲ ὄνομα ἑλληνικόν, κρυφτείνῃ ἢ ἡπαιεμένης ἢ Θεμιστοκλέους ἢ Ἀχιλλεύς ἢ Ὀδυσσεύς ἢ Ἀλέξανδρος ἢ Πλάτων ἢ Δημοσθένης κτλ. καὶ τότε εἶναι νέος ἀλλάζων τὸ ὄνομά του θέλει ἐντρέπεται νὰ μὴ ἔχῃ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν προγόνων του».

Ἀλλ' ἡδυνάτό τις ἴσως ν' ἀντείπῃ ὅτι πάντα εἶναι πιθανῶς κατασκευάσματα λογίων ἀσύμφωνα πρὸς τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν, καὶ ὅτι τὸ πολὺ τοῦ λαοῦ εἶχε λησμονήσῃ τὸ παλαιὸν ἐθνικὸν ὄνομά του μόνον τὸ Ρωμαῖος γνωρίζον. Ὁ κ. Παλαμᾶς φέρει παραδείγματα ἐκ τεσσάρων ἢ πέντε δημοτικῶν ᾠσμάτων, ἐν τοῖς ὁποίοις οἱ Ἕλληνες ὀνομάζονται Ρωμαῖοι. Ἀληθῶς τὸ ὄνομα τοῦτο ἦτο συνηθέστατον εἰς τὸν λαόν· ἀλλ' ἡγνῶει ὁ λαὸς τὴν καταγωγὴν του καὶ ἦτο ξένον εἰς αὐτὸν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα; Τὰ δημοτικὰ ᾠσματα μαρτυροῦσι τὸ ἀντίθετον, διότι συχνότερα μνεῖα γίνεται ἐν αὐτοῖς τοῦ ὀνόματος τῶν Ἑλλήνων ἢ τοῦ τῶν Ρωμαίων. Δὲν ἔχομεν δυστυχῶς δημοτικὰ ᾠσματα, μνημονεύοντα τὸ ἐθνικὸν ὄνομα, ἀποδεδειγμένως παλαιότερα τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος. Ἀλλ' αὐτὰ τὰ σφζόμενα παλαιότατα δημοτικὰ ᾠσματα μόνον Ἕλληνας ἀναφέρουσι καὶ ὄχι Ρωμαῖους, καὶ εἰς τὰ περὶ τῶν ἀγώνων πρὸς τοὺς Τούρκους δημοτικὰ ᾠσματα συχνότατα ἐπαναλαμβάνονται τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα. Ἐν τραπεζουντίῳ δημοτικῷ ᾠσματι περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος λέγεται Ἕλληνα :

Τὴν πόλιν ὄντας ὤριζεν· ὁ Ἕλλην Κωνσταντῖνον. .
ὁ βασιλεὺς, ὁ βασιλεὺς, ὁ Ἕλλην Κωνσταντῖνον.

Ἰωαννίδου Στατιστικὴ Τραπεζοῦντος σ. 292. Τριανταφυλλίδου οἱ Φυγάδες σ. 169).

Ἄτερον δημοτικὸν ᾄσμα περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τραπεζοῦντος, σύγχρονον τοῦ γεγονότος (1462), ἀναφέρει ἐπίσης Ἕλληνας καὶ ἐλληνικὰ κάστρα καὶ ἐλλενικὸν κοντάρι, καταλήγει δ' ὥς ἐξῆς :

Ἐκεῖ Ἕλλένοι ἐπέθαναν, μύριοι παλληκάρια
(Ἰωαννίδης σ. 267).

Ἄτερον προγενέστερον τῆς Τραπεζοῦντος, ἱστοροῦν τὴν ἡρωϊκὴν ἄμυναν τοῦ φρουρίου Γουδελά ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, λέγει τὰ ἐξῆς περὶ τῶν φονευθέντων κατὰ τὴν μάχην:

Σκοιῶσαν τρεῖς Ἕλληνας, δεκαεπτὰ πασιάδες.
(Τριανταφυλλίδης σ. 48).

Ἐν τῶν ᾄσμάτων, ὧν τὴν μαρτυρίαν ἐπικαλεῖται ὁ κ. Παλαμᾶς, εἶναι παλαιὸν τραπεζούντιον, προγενέστερον καὶ τοῦτο τῆς ἀλώσεως τῆς Τραπεζοῦντος. Ἐν αὐτῷ κεῖται ὁ ὑπὸ τοῦ κ. Παλαμᾶς μνημονευόμενος στίχος :

Δράκοι καὶ δρακονταί, φονεῖτε παλληκάρια.

Οὐδὲν ὅμως μαρτυροῦσι περὶ τῆς χρήσεως τοῦ ἐθνικοῦ Ρωμιὸς τὰ ρωμαῖκα παλληκάρια τοῦ ᾄσματος. Οἱ Ἕλληνες τῶν βυζαντινῶν χρόνων διετήρησαν, ὡς εἶπομεν ἤδη, τὰ πλεῖστα τῶν πολιτικῶν ρωμαϊκῶν ὀνομάτων. Ὁ στρατὸς τοῦ κράτους ἐλέγετο ρωμαϊκὴ δύναμις, ρωμαϊκὸς στρατός· ρωμαῖκα δὲ παλληκάρια εἶναι οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τὸν ρωμαϊκὸν στρατόν. Περὶ τούτου εὐκόλως πείθεται πᾶς τις καὶ ἐξ ἀπλῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ τούτου τοῦ ᾄσματος (δημοσιευθέντος παρὰ τῷ Ἰωαννίδῃ σ. 286). Τετράκις ἐν αὐτῷ ἐπαναλαμβάνεται τὸ ἐπίθετον ἐλληνικός: «ἐλλενικὸν κοντάριν» (δῖς), «ἐλλέν'κα παλληκάρια», «ἐλλενικὸν λαλίαν». Χαρακτηριστικώτατος δ' εἶναι καὶ ὁ ἐξῆς στίχος αὐτοῦ :

Εἴχαμε νέους Ἕλληνας, ῥωμαῖκα παλληκάρια.

σαφῶς δεικνύων ὅτι πρόκειται περὶ Ἑλλήνων, ὑπηρετούντων εἰς τὸν βασιλικὸν στρατόν. Καὶ τὸ ᾄσμα ὑπόθεσιν ἔχει τὴν ἐξιστόρησιν μάχης πρὸς Τούρκους, γενομένης κατὰ προσταγὴν ἐνὸς τῶν βασιλέων τῆς Τραπεζοῦντος.

Ἄλλο παράδειγμα ἀναφέρει ὁ κ. Παλαμᾶς ἐξ ᾄσματος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μάρκου Μπότσαρη: «ἔσοι Ῥωμιὸι κι' ἂν τ' ἄκουσαν». Ἐν ἄλλῳ ὅμως ᾄσματι τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, ὁ ἥρωες θνήσκων παραγγέλλει εἰς τοὺς Σουλιώτας νὰ μὴν τὸν κλάψουν, διότι τὸν «κλαίει ὅλ' ἡ Ἑλλάς» (Passou σ. 187). Ἐν Μεσολογγίῳ κατὰ τὴν πρώτην πολιορκίαν, ὅτε κατ' ἄλλο δη-

μοτικὸν ἄσμα προσκαλεῖ ὁ Ὅμῆρ πασᾶς τὸν Μπότσαρην νὰ παραδώσῃ τὰ κλειδιά, «πολεμοῦν οἱ Ἕλληνες μὲ Τούρκους μὲ πασάδες» (αὐτ. σ. 190). Ἐν ἄλλῳ ἄσματι περὶ τοῦ Μεσολογγίου «πολεμοῦν οἱ Ἕλληνες μὲ τὸν Σουλτὰν Μαχμούτη» (αὐτ. σ. 191). Τὸν θάνατον τοῦ Μπότσαρη ἀγγέλλει κατ' ἄλλο δημοτικὸν ἄσμα ἓνα πουλὶ ποῦ «τ' ἀκουσαν καὶ δυὸ Ἕλληνες, δυὸ Ἀνατολικιώταις» (αὐτ. σ. 188).

Ἄλλα παραδείγματα τῆς χρήσεως τοῦ ἐθνικοῦ Ἑλλήν εἰς τὰ δημοτικὰ ἄσματα κρίνω περιττὸν ν' ἀναφέρω. Ἐκαστος ἡμῶν ἐνθυμεῖται ἀρκετὰ τοιαῦτα, καὶ ἂν δὲν τὰ διατηρῇ εἰς τὴν μνήμην του, δύναται ν' ἀνοίξῃ οἰανδὴποτε συλλογὴν, ὅπου προχείρως δύναται νὰ εὑρῇ.

Ὁ κ. Παλαμᾶς ἀναφέρει καὶ τὸ περιεργότατον τοῦτο, ὅτι τὸ ὄνομα Ἑλλήν διετήρησε μέχρι τῆς χθὲς τὴν ἀρχαίαν εἰδωλολατρικὴν σημασίαν. Ἐπάγεται δὲ μαρτύριον στίχον κυπριακοῦ ἄσματος :

Ἡ μάννα τ' ἦταν χριστιανή, καὶ ὁ κύρης τοῦ τον Ἑλλή.

Ἄλλ' ἡ μαρτυρία εἶναι ἥκιστα ἀξιόπιστος. Τὸ ἄσμα, ἐξ οὗ παραλαμβάνει τὸν στίχον δὲν εἶναι δημοτικόν· εἶναι ἀποτέλειον τοῦ ἀγίου Παντελεήμονος, στιχουργηθὲν κατὰ παράφρασιν παλαιᾶ βίου τοῦ ἀγίου, ἐν ᾧ τὸ ὄνομα Ἑλλήν εἰς δύσφημον σημασίαν παραλήφθη, ἐκ τοῦ πρωτοτύπου κειμένου. Τὸ συναξάριον ἐδημοσιεύθη ἀπὸ τοῦ Σοκέλλου (Κυπριακὰ τ. Β' σ. 99), ἀποτελεῖται δ' ἐκ στ. 571 καὶ μόνον τὸ μῆκος του καταδεικνύει ὅτι δὲν εἶναι δημοτικὸν ἄσμα.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἐξέλιπε πᾶς λόγος τῆς χρήσεως τοῦ ἐθνικοῦ ὀνόματος Ρωμιός. Τὸ ὄνομα καθ' ἑαυτὸ ὑπονοεῖ ἄρνησιν τῆς ἐθνικότητος τοῦ φέροντος, δηλοῦν ἀπλῶς τὸν ὑπήκοον τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους· μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ ἡ ἔννοια αὕτη περιωρίσθη, ὡς εἶδομεν· καὶ τὸ ὄνομα ἔμεινεν ὡς δηλωτικὸν τοῦ πρεσβεύοντος τὸ ὀρθόδοξον δόγμα καὶ ὑπαγομένου εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου.

Ἄν ἦτο καὶ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ὁμοιον πρὸς τὰλλα τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἀποτελοῦντα ἔθνη· ἂν δὲν εἶχεν ἱστορίαν ἐνδοξον προγενεστέραν τῆς ἰδρύσεως τοῦ κράτους ἐκείνου καὶ ἡδύνατο ν' ἀπαρνηθῇ αὐτήν, θὰ ἐθεώρει βεβαίως ἐπαρκῆ τὴν δόξαν ὅτι ἀνῆκέ ποτε εἰς τὸ μέγα καὶ πανίσχυρον ρωμαϊκὸν κράτος, καὶ τοσοῦτο μάλλον, καθ' ὅσον ἦτο ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ἐν πᾶσι πρωτοστατοῦν καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ ἰθύνον. Τότε δὲ θὰ ὠφείλομεν νὰ λάβωμεν τοῦ κράτους ἐκείνου τὸ ὄνομα καὶ νὰ διατηρήσωμεν τὴν προσηγορίαν τοῦ Ρωμιοῦ, νὰ ὀνομάσωμεν δὲ καὶ τὴν ἡμετέραν χώραν ἀντὶ Ἑλλάδος Ρωμανίαν, ὡς ὠνόμαζεν ὁ ἐλληνικὸς λαὸς κατὰ τοὺς μέσους χρόνους τὴν βυζαντινὴν ἐπικράτειαν. Ἐχοντες δὲ τὴν προτεραιότητα θὰ ἠναγκάζομεν τοὺς Βλάχους καὶ τοὺς Μολδαυοὺς νὰ ζητήσωσιν ἄλλο ὄνομα καὶ διὰ τὰς ἐνωθείσας ἡγεμονίας των· διότι τὰ ὑφ' ἡμῶν ἐγκυκταλειφθέντα ὀνόματα πα-

ρέλαβον οὔτοι ὀνομάσαντες τὴν χώραν αὐτῶν Ρωμανίαν (România), ἑαυτοὺς δὲ Ρωμαίους (Români).

Ἀλλὰ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἀνακτῆσαν τὸ ἀληθὲς ἐθνικὸν ὄνομά του κατεδίκασε τὸ ἐπείσακτον ὄνομα τοῦ Ρωμιοῦ, προσδῶσαν εἰς αὐτὸ ὀνειδιστικὴν σημασίαν. Ὁ Ρωμιὸς εἶναι ὁ τύπος τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ συνενοῦντος ἐν ἑαυτῷ πάντα τὰ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ἐλαττώματα τοῦ Ἑλλήνος, καὶ τὸ ρωμαϊκὸ ὁ τύπος τοῦ κακῶς διοικουμένου κράτους. Ὑπάρχει βεβαίως καὶ ἐξαίρεσις τοῦ κανόνος τούτου, καὶ τοιαύτη εἶναι ἡ φράσις, ἣν ἀναφέρει ὁ κ. Παλαμᾶς, «μίλα ρωμαίικα»· ἀλλ' ἡ φράσις αὕτη παρέμεινεν ἐκ τῆς συνηθείας, ἥτις προῆλθεν ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς διακρίσεως τῆς κοινῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἀπὸ τῆς ἀρχαίας· ὅταν ὁ λαὸς καλῇ ἐλληνικὰ τὴν γλῶσσαν, ἣν ὁμιλεῖ, τὴν ἀρχαίαν καλεῖ «βαθιὰ ἐλληνικά»· ἀλλὰ συνηθέστερον καὶ ἀπλούστερον κάμνει τὴν διαστολὴν ὀνομάζων ρωμαίικη τὴν δημώδη καὶ ἐλληνικὴν τὴν ἀρχαίαν. Τοῦτο παρετήρησεν ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ Ἀγγλος περιηγητὴς Dodwell (A classical Tour through Greece κεφ. 5) λέγων ὅτι «τὴν νεωτέραν γλῶσσαν καλοῦσι ρωμαίικη πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας, ἣν καλοῦσιν ἐλληνικὴν». Ὁ βαθὺς οὗτος παρατηρητὴς τῶν καθ' ἡμᾶς προσθέτει εἰς ταῦτα, ὅτι οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες τοὺς προγόνους των καλοῦσιν Ἕλληνας καὶ τὴν χώραν των Ἑλλάδα.

Ἡ σημερινὴ χρῆσις τοῦ ὀνόματος Ἕλληνες ὡς ἐθνικοῦ ἡμῶν ὀνόματος δὲν εἶναι, ὡς κατεδείχθη ἐκ τῶν προειρημένων, τεχνητὴ καὶ βεδιασμένη ἀναζωογόνησις νεκροῦ τύπου· τοιαῦται ἀποπικραὶ οὐδέποτε εὐδοκιμοῦσιν, οὐδ' ἐπηρεάζουσι τὸν λαόν. Τὸ κράτος, ὅπερ ἀπεδείχθη ἀνίσχυρον νὰ ἐπιβάλῃ τὴν μεταβολὴν τῶν ὀνομάτων τῶν μέτρων καὶ τῶν σταθμῶν, καίτοι εὐθὺς κατὰ τὴν ἰδρυσιν αὐτοῦ ἔθεσε νόμους περὶ εἰσαγωγῆς τοῦ δεκαδικοῦ συστήματος, θὰ εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν ἐλληνικὸν λαὸν νὰ μεταβάλῃ αὐτὸ τὸ ἐθνικὸν του ὄνομα; Ἀλλὰ τοῦ ὀνόματος τούτου ἡ χρῆσις οὐδέποτε εἶχεν ὀλοσχερῶς ἐκλίπη· οὐδέποτε ἐλησμόνησεν ὁ λαὸς τὴν καταγωγὴν του, τὰς παραδόσεις του, τοὺς δεσμοὺς τοὺς συνδέοντας αὐτὸν πρὸς τὸ παρελθόν. Καὶ τὴν ἀδιάσπαστον συνέχειαν τοῦ βίου τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς πολιτῆς ἀρχαιότητος μέχρι τῶν ἐπιδύων χρόνων τῆς ὑπὸ τοὺς Τούρκους δουλείας καὶ μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐλευθέρου πατρίδος, συμβολίζει τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλλήνος, κεντρίζον εἰς εὐγενεῖς ἀγῶνας πρὸς ἀνάκτισιν τῆς παλαιᾶς εὐκλείας. Τὸ φρόνημα δὲ καὶ τὴν θέλησιν τοῦ ἔθνους ἐξεδήλωσαν αἱ συνελεύσεις αὐτοῦ κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα, ἀναλαβοῦσαι καὶ καταστήσασαι κοινὸν τὸ ὄνομα τοῦτο.

